

Yahudilik

27 12 2007

Son Güncelleme 19 01 2008

Yahudilik

Yapayan ilâhî kaynaklı dinlerden, mensûbu en az olan bir din. Günümüzde yeryüzünde yaklaşık 15-24 milyon dolayında Yahûdî Yahûdili'din, dinler tarihinde özel bir yeri bulunmakta ve bu din, en eski ilâhî kaynaklı din olarak nitelendirilmektedir. Mâzisi birkaç bin yıl geriye giden bu dinin bahta gelen özelliklerinden biri Ýsrail oðulları ile Tanrı arasındaki "ahd'e kutsal kitaplarında yer ayrılmasıdır. Bu nedenle bu din, bir "ahid dini" olarak da bilinmektedir. Ýsrail oðullarının baþına gelen bütün sýkýntılarının ahde uymamaları, verdikleri sözü tutmamalarından ileri geldiði, hem kendi mukaddes kitaplarında, hem de Kur'an-ý Kerim'de belirtilmektedir.

Bu din, Bâbil Sürgünü'nden sonra millî bir din haline getirilmiştir. Ancak bu din, tek Tanrı'ya, vahye dayanan mukaddes kitâba ve peygamberlere yer vermesiyle millî dinlerden; milliletilip bir ırka tahsis edilmesiyle de, ilâhî dinlerden farklı bir durum arz etmektedir. Aslında bugünkü Yahudiliğin bir din mi, ırk mı, yoksa millet mi olduğu, pek net değildir. Tartıpmaya girmeden onun kendine has özellikleri ve nitelikleri bulunan bir din olduğu, benzerinin bulunmadığı ve bu yüzden de tanımının zor olduğu söylenebilir. Çünkü Yahûdilikte din ve ırk içiçe girmiş olduğundan birini dinlerinden ayırmak güçtür. Onun en güzel tanımı, m kitaplarında yer alan "Balam" hikâyesindeki şu cümle yapmaktadır: "Ýpte ayrıca oturan bir kavimdir ve milletler arasında sayılmayacaktır"(Sayılar, 23/9).

Yahudiler, mukaddes kitaplarında yer alan ifadelere dayanarak kendilerini, dünya milletleri arasından seçilmiş kavim olarak görürler. Tanrı, bu kavmi Sina'da kendine muhatap kılmış, onlarla ahidleşmiş, onlardan buyruklarına uyacakları konusunda sö ve Hz. Mûsa'nın þahsında onlara Tevrât'ı göndermiştir. Bu dinin odak noktası, Kudüs'deki "Mâbed"dir. Tahribinden önce bu Mâbed bir odasında "Ahid Sandığı" bulunmaktaydı. Yahûdiliğin sembolü, "Yedi kolları pamdan" ve "altı köpeli yıldız" (Hz. Dâvud'un yıldızı) şeklindedir.

Yahudiliğin Tarihi Seyri

M. Ö. İkinci bin yılın başlarında Yahudilik Hz. Ýbrahim'in oğlu Ýshak'la sahneye çıkmıştır. Ýshak'tan sonra Yakub (a.s) yerini Haldun, Tarih,2/40). Yakub'un diğer adı "Ýsrail" idi. Dolayısıyla Yakub'un oğullarının adıyla anılan on iki kabile de Ýsrail oğulları olmuştur. Bundan sonra Yusuf (a.s)'un daveti (Taberî, Tarih,1/185) üzerine Yakub ve oğulları Mısır'a göç ettiler (Ýbn Esir, Kâmil, 1/155).

Yahudilik, sözün tam manasıyla Ýsrail oğullarının Babil'de geçirdikleri sürgünden sonra inkişaf etmiştir. Oradan Filistin'e döndükten sonra (M.d. 538) Ýlahi periatı bildiren Tevrat, daha fazla bütün hayatın merkezi sanılmıştır. Yahudilere mahsus hükümleri havi Tevrat'a göre, Yahudiler yabancılarla evlenemezler. Bu durumda kendilerini ileride üstün ırk saymalarına kadar vahim sonuçlara ulaşmışlardır (A. Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, 110).

M. Ö. Yki binlere dekin Ýsrail oğulları Mısır'da üçüncü sınıf insan muamelesi gördüler, orada tutsak kaldılar. Ta ki kavmin içine (Ýsrailoğullarından) Musa'nın, onların Firavun'un zulmüne karşı Hak'la gelip kurtulmalarına kadar. Ýsrailoğulları Ken'an iline ulaştı ve kurtuldular. Musa, Periatıyla Ýsrailoğullarına iki özellik kazandırdı. Biri, Allah'ın kanunlarına itaat etmek, diğeri ise isyana, başkaldırmaya yönelten bir tabiat hali.

Ken'an ülkesinde bahta Filistinliler olmak üzere çeşitli topluluklarla savaşmak zorunda kalan Yahudiler, Ý.Ö 990 dolayında Hz. Davud'un peygamberlik ve liderliğiyle bileşik bir devlet (krallık) beklinde örgütlenerek Kudüs'ü ele geçirdiler.

Hz. Davut'a (a.s) gönderilen Zebur adlı semavi kitap, Tevrat'ın hükümlerini tasdikleyici olarak geldi. Bu yüzden Yahudilik Ýsa'ya kadar sürecektir.

Ý. Ö. Dokuzuncu yüzyıldan beşinci yüzyıla kadar Aramiler, Asurlular ve Babililerle çeşitli savaşlar sürmüştür. Babilin Yahuda Kralı'na geçirmesi ile Ýsrail oğulları yeni bir sürgün dönemine giriyordu.

Yahudilik kendi tarihinde Büyük Ýskender'in Ý.Ö. 322'de Filistin'i ele geçirmesi ile Ý.Ö. 4-2 y.y'lar Helenistik bir dönemin başlangıcı olmuştur. Helenistik dönemde Suriye, Anadolu, Babil ve Ýskenderiye'de Yahudilik önemli merkezler elde etmişti. Bu dönemde Yahudiliğin kutsal metinleri Yunanca'ya tercüme edildi. Mısır'da zengin tarih, þiir, felsefe birikimi Yunan bilgisiyle olmuştur.

Bu dönem için biraz farklı bilgi şöyledir: Apatı yukarı M.Ö. Üç yüz senesinden M.Ö. yüz beş senesine kadar Yâhudi dini büyük Selevkyalı hükümdarların, Yahudileri Helenistik fikir ve siyaset sistemlerine mecbur bırakmalarına karşı 175-143 seneleri arasında Makkabe'lerin isyanları sayesinde Yahudiler evvela dinî, sonra da siyasî hürriyet elde etmişlerdir. Selevkyalıların devrini müteakip Romalı hakimiyet devrinde tekrar Filistinli vatanperestlerin birçok isyan hareketleri meydana gelmiştir.

O zaman da, Eski Ahid çeşitli kaynaklardan gelen, çeşitli yazar tertip edicilerin izlerini gösteren rivâyet, hikâyet, tarihi ve þairane kıssmalarının bir küll haline getirilmesinden sonra þimdiki þeklini almaða başlamıştır (A. Schimmel, Dinler Tarihine Giriş, III).

"Yahudiliğin Helenistik dönem"i Ý.Ö. 63-Ý.S.135 arasında süren Roma egemenliğine kadar devam etti.

Roma egemenliği sırasında bağımsız devlet fikri yoğunlaştı. Hristiyanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte o yıllar Yahudilik en önemli çatışmalar yapıldı.

Birbirini takip eden başarılar ayaklanmalar Yahudilikte büyük yığma yol açtı. Bunun ardından (doğal olarak) Yahudilik kendi iç dönmeye başladı. Bu dönem, "Talmud'un geliştirilmesi" adıyla II. yüzyıldan XVIII. yüzyıla değin sürdü. Filistin ve Babil'deki amon Filistin ve Babil talmudlarının vücuda getirdiler. Bunlardan Babil Talmudu Yahudi yaşamının o zamanlardaki temelini oluşturdu. Akdenizdeki Yahudi topluluğu V. yüzyılda parçalandıysa da Yahudi takviminin korunması ve hahamların çabalarıyla Avrupa'da Yahudi topluluğu tutunabildi. Diğer yandan Filistin'den Babil'e geçen hahamlık kurumu Yahudiliğin Periat sistemini bu yeni ülkenin partlarına başarıyla uyguladı. VII. ve VIII. yüzyılda İslâm'ın genişlemesiyle birlikte "goon" adıyla anılan Babilli Yahudi önderler geleneklerini bütün yahudi toplumlarına ulaştırıyorlar.

Ortaçağda Yahudilik, kültürel köklerini Babil'e dayandıran Sefardi Yahudileri (ki bunlar Endülüs-İspanya'da idiler. Bunlar Müslüman Arap kültüründen etkilenmişlerdir) ve Aşkenazi yahudileri (ki bunlar da Avrupa'nın latin-hristiyan kültüründen etkilenmiş Fransız-Alman Yahudileridir) türünde biçimlenmişlerdir. Yine XII. yüzyılda Alman Aşkenazileri arasında Hasidilik, XIII. yüzyılda Provençal Kuzey İspanya'daki Talmud akademilerinde ortaya tefekküre dayalı olarak çıkan bir Kabala türü de Yahudi mistisizminin en tipik örneklerini oluştururlar. Bütün bu sayılan kültürlerin arasında çepitli çatışmalar ortaya çıktı. Gerek bu çatışmalar, gerek hristiyan baskıları ve gerekse 1306 yılında Fransa'dan Yahudilerin sürülmesi Yahudi kültürünü çözümsüz ve bağılılarının açıktan dinî b söyleyememesi dolayısıyla dinin bağılar açısından kendi içinde kalmasına sebep olmuş, bu durum XVIII. yüzyıla kadar sürmüştür.

XVIII. yüzyıldan sonraki en önemli hareket Haskala adıyla bilinen Yahudi aydınlanması olarak gerçekleşti. Bu dönemde Haskala özellikle Rusya'da ruhbanlık karpıtı bir harekete dönüştü, toplumsal ve ekonomik reform talepleriyle birlikte gelişerek yayılma o buldu. Batı Avrupa'da 1800-1815'te Napolyon döneminde başlayan "Yahudi Reformu Hareketi" de Haskala'nın ürünü sayılır. Reformcu yahudilik Almanya'da 1840'larda kurumlaştıran Avrupa'nın büyük bölümünde başarılar kaldı. Ancak ABD'de yaygınlaştı.

Yine bu yıllarda "fanatik yahudilik" (1845) Almanya'sında görüldü. Fanatik Yahudilikte de günümüze değin sürecek gelenekçilik hakimdi.

XIX.y.y'larda dindışı özellikleriyle "siyonizm hareketi" reform hareketlerinin sonuçlarından birisi olması açısından önemlidir. Siyonizm hareketi ulusal canlanma ve ana yurda dönme yönünde geliştirdiği plan ve programla 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlayacak kadar Yahudilik açısından başarılıydı.

II. Dünya savaşı sırasında Nazi Almanya'sının giriştiği Yahudi soykırımından bu yana Yahudilerin yerleşim açısından temel Avrupa'nın dışında İsrail, SSCB ve ABD'de toplanmaları dikkat çeker.

Günümüzdeki Yahudi İsrail Devleti resmen "gelenekçi yahudiliği" benimsemiştir.

Bu genel bilgiden sonra, bu kavmin dünya literatüründe "Yahûdî, Yibrânî, İsrail oğulları" gibi terimlerle adlandırılmasının kısaca açıklanması yapılacaktır. Çünkü konunun iyi anlaşılabilmesi bu terimlerin bilinmesine bağlıdır:

Yahûdî: Hz. İshak'ın oğlu Hz. Yâkûb'un on iki oğlu vardı; dördüncü oğlunun adı "Yuda" veya "Yahuda" idi. Bu nedenle onun adından dayanarak İsrailoğullarına, "Yahûdî" denmiştir. Filistin'in güneyinde kurulan Yuda veya Yahuda Krallığı da, ayrıca bu adın kaynağı olarak ileri sürülmektedir. Çünkü (Ürdün'ün batısı, Samiriye'nin güneyindeki bölge, yuda veya Yahuda adına nispet ediliyordu. Bu nedenle sonra genel olarak halk "İsraililer" diye adlandırılırken, bahıslar birbirine "Yahudi" diyorlardı.

Böylece onların torunları da günümüze kadar bu adla anılıyorlar.

Yibrânî: Bu kelime, "Yibrî" veya "Hibrî" kelimelerinden gelmektedir. Bu kelimeler, M.Ö. XV-XIV. yüzyıllarda Filistin'de görülen göçmen kabîlenin adıdır; "öte tarafın insanları" anlamında, Fırat ve Ürdün nehirlerinin öbür kıyısından gelmiş olan göçmenleri ifade eder. Yahûdîlere bu ad, Ken'an ülkesinin yerlileri tarafından verilmiştir. Bu konuda Yahûdî mukaddes kitabında bilgi verilmektedir (Tekvîn, XI/27-28; Tesniye, XXVI/5-6).

İsrâîl: Bu kelime, Melek ve insanlarla güreşip yenen anlamında Hz. Yâkûb'a, Tanrı tarafından verilmiş bir lakabdır. Bu husus, Tanrı'nın yer almaktadır (Tekvîn, XXXII/28; XXXV/9-15; Hopea, XII/4-5). Yahûdî Ansiklopedisinde kelimenin asıl anlamının belirsiz olduğu, Tevrat'ta "Tanrı ile güreşen" beklinde yer almasına rağmen, "Tanrı ile mücadele eden" anlamına gelebileceği belirtilmiştir (The Universal Jewish Encyc, V/613). Taberî ise, Hz. Yâkûb'a gece içinde Allah'a giden anlamında "İsrâîl" dendiğini yazmaktadır (Taberî, Thiru't-Taberî, I/320). Ayrıca on iki Yahûdî kabîlesi de "İsrail" adıyla anılmaktadır (Çıkış Hurûc, III/16). Ancak, Tanrı'nın, Hz. Süleyman'dan sonra ikiye ayrılan ülkenin kuzeyinde kalan bölümünü temsil eden kabîlelerin krallığını nitelendirmek için kullanıldığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte Babil Sürgününden sonra Yahûda (Yuda)'ya geri dönen Yibrânîler, Yahûda kabîlesine mensup olmalarına rağmen, genel olarak "İsraililer" adını aldılar.

Yahûdî inancına göre bu ad Yâkûb'a, Tanrı tarafından verilmiştir. Bu nedenle Yahûdîlik milli bir din, Yahova da millî bir tanrı olarak kabul edilmektedir. Onlara göre İsrail oğulları seçkin bir kavimdir. Sonraları bu ad genelde, bütün Yahudileri kapsayacak bir biçimde kullanılmaktadır. Bugünkü Yahudi Cumhuriyeti de bu ad kullanılmaktadır.

Bu kavim, Ken'an diyarına (Filistin) yerleşmeden önce "Yibrânî", orada "İsraililer", Sürgün'den sonra da genelde "İsrailoğulları" olarak anılırdı.

ferden "Yahudi" beklinde adlandırmıyptır. Ancak bu üç terim, birbirinin yerine kullanılmıyıp ve halen kullanılmaktadır; yani, üçüyle din mensuptan ve aynı topluluk ifade edilmektedir (G. Tümer-A.Küçük, Dinler Tarihi, 110-111; Dinler Tarihi Ansiklopedisi, II 361 vd).

Tevrât'a Göre Yahûdîliğin Tarihçesi

Yahûdîliğin tarihçesi, onların kutsal tarihini oluşturan mukaddes kitaplarına dayanır. Mukaddes kitap, âlem'in ve ilk insanın yaratılışından, peygamber Malaki'ye kadar geçen olayları içinde bulundurur.

Samî ırkından sayılan Ybrânîler, kildânilerin Ur nehri kıyısından Çyky Harran'a gelirler (Tekvîn, XI/27-30). Yahve (Tanrı), Abram'a (H. Ybrahim) Harran bölgesinden, Ken'an diyarına göçmesini buyurur. O da karısı Saray'ı, kardeşinin oğlu Lut'u (Hz. Lût) ve Harra kazandıklarını da yanına alarak Ken'an diyarına varırlar. O zamanlar orada Ken'ânîler bulunmaktaydı. Tanrı, Abram'a görünüşünü ülkeyi, onun nesline vereceğini bildirir. Abram da, kendine görünen Rab için bir mezbah (kurban kesme yeri) yapar. Memlekette kitlekaynı Çyky Abram, Mısır'a gider. Mısır'a yaklaştıklarında Abram, karısı Saray şöyle der: "Ypte biliyorum ki, sen görünüşünü olur ki Mısırlılar seni görünce: Bu, onun karısıdır derler ve beni öldürürler, fakat seni sağ bırakırlar. Senin yüzünden bana iyi ve senin sebebinle canım yabasıyın diye: Onun kız kardeşiyim" de. Ve vâki oldu ki, Abram Mısır'a girdiği zaman, Mısırlılar kadını öldürdüler ve Firavun'un emirleri onu öldürdüler ve onu Firavun'a meddetteler; kadın, Firavun'un sarayına alındı. Ve onun yüzünden Abram'a iyi davrandı; ve onun koyunları, sığırları oldu. Ve Rab, Abram'ın karısı Sara'dan dolayı, Firavun'u ve onun sarayını büyük vuruşlarla vurdu. Ve Firavun, Abram'ı çağırdı dedi: Bana bu yaptığın nedir? Bu senin karın olduğunu niçin bildirmedi? Niçin, Bu benim kız kardeşimdir' dedin, ben de onu karı olarak aldım ve şimdi, ipte karın, al ve git! Ve onların hakkını Firavun adamlara emretti; ve onu ve karısını ve kendisine ait olan her şeyi gönderdiler" (Tekvîn, XII/1-20).

Abram ve beraberindekiler, Mısır'dan böylece ayrıldılar. Çok zengindirler. Çobanları arasındaki bir tartışmadan sonra Abram Lut, birbirinden ayrılırlar. Lut, doğuya doğru gider. Abram ise, Ken'an diyarında oturur. Abram, bulunduğu bölgede hakimiyetini kabul ettirir ve bu arada esir edilen kardeşi (daha önce kardeşinin oğlu olarak belirtilir. Bkz. Tekvîn, XII/5. Karş. Tekvîn, XIV/14-16) Lut'u kurtarıp yanına alır (Tekvîn, XIII-XIV. Bâb.).

Bu olaylardan sonra Rab, rüyâsında Abram'a görünür, ona yardım edeceğini bildirir. Abram, O'ndan zürriyet ister. Tanrı da vere vâdeder. Karısı Saray'ın teklifi üzerine câriyesi Hacer ile evlenir ve ondan Ysmael doğar. Bu sırada Abram, seksen altı yaşındadır (Tekvîn, XI-XIV. Bâb.). Doksan dokuz yaşına geldiğinde Tanrı ona görünür ve onun zürriyetini çoğaltacağını bildirir. Bunun üzerine yüzüstü düper ve Allah, onunla şöyle konuşur: "Ben ise, ipte, ahdim seninle ve birçok milletlerin babası olacaksın ve artık adın (yüce baba anlamında) çağırılmayacak, fakat Ybrahim (cumhûr -halk, umûm-un babası anlamında) olacak; çünkü seni birçok milletlerin babası ettim. Ve seni ziyâdesiyle semereli kılacağım ve seni milletler yapacağım ve senden sonra zürriyetini, Allah olmak için seninle ve senden sonra zürriyetinle benim aramda ahdimi, nesillerince ebedî ahid olarak sabit kılacağım. Ve senin gurbet diyarını, bütün Ken'an diyarını, sana ve senden sonra zürriyetine ebedî mülk olarak vereceğim ve onların Allah'ı olacağını" (Tekvîn, XVII/1-8).

Allah, Ybrahim'den ve zürriyetinden gelecek olanlardan ahid olarak her erkek çocuğun sünnet edilmesini ister. Yine Allah, Ybrahim'e, karısı Saray'ın, bundan sonra Sara (prenses anlamında) olarak çağırılmasını ve ondan bir oğul vereceğini, adını olacağını bildirir. Böylece Sara, Hacer'i kıskanmaktan kurtulmuş olacaktır.

Ybrahim, ahid gereği, kendisi doksan dokuz, Ysmael de on üç yaşında iken, aynı gün sünnet olurlar. Öte yandan Sara, Yshâk'ı Ybrahim, oğlu Yshâk'ı sekiz günlükken sünnet ettirir. Çocuk büyüyüp süttten kesildiğinde Ybrahim, oğlu için büyük bir ziyâfet verir. Ysmael'in güldüğünü gören Sara, Ybrahim'den, onu kovmasını ister. Bu durum Ybrahim'e kötü görünür. Ancak Allah, Ybrahim'e, dediğini yapmasını, çünkü neslinin, Yshâk'ın adıyla çağırılacağını söyler. Hacer, Ysmael'i alıp çöle gider (Tekvîn, XVII/19-27; XVIII/1-15).

Bir gün Allah, Ybrahim'i denemek için, ondan biricik oğlu Yshâk'ı kurban etmesini ister (Yslâm'a göre Hz. Ysmael) Ybrahim emri yerine getirmek üzere bir mezbah yapıp bacağı eline aldyğında Rabb'ın Meleđi göklerden ona çağırıp çocuğu boğazlamamasını, çöle getirdiğini bildirir. Bunun üzerine Ybrahim, gözlerini kaldırdığında, çalılıkta bir koçun hazır olduğunu görür ve onu kurban eder. Üzerine Rab, ona, sözünü yerine getirdiğinden dolayı, zürriyetinin düpmanlarının kapısına hâkim olacağını ve zürriyetinden gelen milletlerin mübarek kılınacağını bildirir (Tekvîn, XXV/1-20).

Ybrahim, yüz yetmiş beş yaşında iken ölür. "Ve oğulları Yshâk ve Ysmael onu Mamre kardeşliğinde olan Makpela Mağarasına, H. Efro'nun tarlasına, Ybrahim'in Het oğullarından satın aldığı tarlaya gömdüler. Ybrahim ve karısı Sara, oraya gömüldüler ve vâ Allah, Ybrahim'in ölümünden sonra Yshâk'ı mübarek kıldı" (Tekvîn, XXV/8-11).

Yshâk'ın çocuğu olmadyğında Rabb'a yalvarır, Esav ve Yakub adlı iki oğlu olur. Bir gün ülkesindeki kitlekaynı sebebiyle Yshâk, F. Abimelek'in ülkesi Gera'ya gider. Orada karısını, kızkardeşi olarak tanıtır. Durumu anlayan Kral, niçin böyle yaptığın sorar. O elinden alınıp kendisine zarar gelme korkusundan böyle yaptığın söyler (Babası Abram (Ybrahim)in aynı hareketini karpıladı bkz. Tekvîn, XII/10-20; XVI/6-12). Bunun üzerine Kral, onları korur. Varlık sahibi olurlar. Ancak, Filistinliler, onları kıskanarak ülkelerinden çıkartırlar.

Yshâk artık yaşlanmış ve gözleri görmez olmuştur. Bunun üzerine Yakub, babasının sevdiği Esav'ın yerine, hile ile kendisini n. kıldırır. Bunu öğrenen Esav çok sinirlenir ve onu öldüreceğini söyler. Yakub, Harran'a gitmek üzere oradan ayrılır. Gecelediği y. rüyâsında, yerden göğe doğru yükselen bir merdiven görür. Bu merdivenden, Allah'ın melekleri Çyky inmektedir. Bapı, göklere

Rab, ona böyle der: "Baban Ýbrahim'in Allah'ý ve Ýshâk'ýn Allah'ý Rab benim. Üzerinde yatmakta olduðun diyarý sana ve senin zürriyetine vereceðim; ve senin zürriyetin, yerin tozu gibi olacak ve garba ve þarka ve þimâle ve cenuba yayýlacaksýn ve yerin bütün kabîleleri senden ve zürriyetinde mübârek kýlýnacaktýr..." (Tekvîn, XXVIII/13-15)..

Yakub, uyanýnca, "Burasý Allah'ýn evidir ve bu, göklerin kapýsýydýr" deyip oraya "Beyt el-Lehem" (Allah'ýn evi) adýný koyar; yolu devam edip Harran'a ulaþýr. Orada annesinin kardeþi Laban'ýn yanýnda çalıþýr; onun iki kızı yanýnda, iki de câriyeden on iki oğul bir de kızı olur. Onlarý alýp Ken'ân'a babasýnýn yanýna döner.

Yakub, çocuklarýndan en çok Yusuf (Yosef)'u sever. Bu yüzden kardeþleri onu kýskanırlar. Yusuf, bir rüya görür ve kardeþlerine anlatýr. Bu rüyâda, "kardeþleriyle birlikte bir tarlada buðday demetleri baðladýklarýný, kendi demetinin dik durduðunu, ötekilerin demetlerinin ise, kendisinininkinin çevresini kupaþýp eðildiklerini" söyler. Kardeþleri, bu rüyâdan onun, kendilerine hâkim olacaðý aýrý çýkarýrlar, ona karþý kin ve kýskançlýklarý artar. Yusuf, bir baþka rüyâsýnda güneþ, ay ve on bir yıldýzýn, kendisine secde ettiðini babasý ve kardeþlerine anlattýðýnda, babasý onu azarlayýp, "Gerçek ben ve anan ve kardeþlerin yere kadar sana eðilmek için ne geleceðiz?" der. Kardeþleri onu kýskanırlar, babasý da bu sözü yüreðinde tutar. Yakub, Yusuf'u sürüleri otlatmakta olan kardeþleri yanýna gönderince onlar da onu, elbiselerini çýkararak bir kuyuya atarlar. Daha sonra da kuyudan çýkarýp onu, Mýsýr'a giden tüccarlara yirmi gümüşe satarlar. Babalarýna, kardeþlerini bir canavarýn yediðini söyleyip, onun kana batýrýlmýþ entarisini gösterirler.

Yusuf, Mýsýr'da, Firavun'un bir memuru olan Potifar tarafýndan satýn alýnýr. Potifar'ýn karýsý Yusuf'a apýk olup, ilgisine karþýlýk görmeyince iftira ederek onu hapse attýrýr (Tekvîn, XXXIX/20). Yusuf, hapisteyken, Firavun'un gördüðü bir rüyâyý tâbir ederek (yorumlayarak) hapisten kurtulur ve Firavun'un yanýnda önemli bir mevkîe yükselir (Tekvîn, XLI/40). Daha sonra Filistin'de bulunan babasý Yakub ve kardeþlerini Mýsýr'a getirir. Ýsrail oðullarý, böylece Mýsýr'a yerleþmiþ olurlar (Tekvîn, XLIII. Bâb). Ön burada rahat bir hayat geçiren Yahûdiler, zamanla büyük sýkýntýlara, köleliðe düþerler (Çýkýþ, I/12-13). Onlarý bu sýkýntýdan kurtulmak için Mev'ûd'a (Vâdölunmuþ toprak Filistin'e) döndüren Moþa (Hz. Mûsâ) olur (Tah. M.Ö, 1250).

Musa, Firavun ve ordusunun Kýzýldeniz'de boðulup onlarý izleyememesi sonucu Yahûdileri, Sina'ya getirir. Burada, Sina Daðýnda, Hz. Mûsâ'ya Tevrât ve On Emir verilir. Yahûdiler Sina çölünde kırk yýl dolaþýrlar. Mûsâ'dan sonra Yeþu onlarý Filistin'e Hurûc, VII-XL. Bâblar; Yeþu, I-XXIV. Bâb). Filistin'de Hâkimler ve Krallar devrinden sonra Kral David (Hz. Dâvûd, M.Ö. 1013-973), Kudüs'ü alýr ve Yahûdilerin en parlak devresini baþlatýr (bk. II. Samuel, V-IX. Bâblar). Oðlu Kral Þelomo (Hz. Süleymân, M.Ö. 973-933), babasý tarafýndan hazýrlatýlan yere kutsal Mâbed'i inþa ettirir. O zamana kadar bir çadýrda korunan ve içinde On Emir tabletleri bulunan mukaddes Ahid Sandýðý, Mâbed'in bir odasýna konur (bk. I. Krallar, V-IX. Bâblar).

Hz. Süleymân'ýn ölümünden sonra krallýk, güneyde Yuda (Yahuda), kuzeyde Ýsrail olmak üzere ikiye ayrýlýr (I. Krallar, XI-XII. Bâblar vd.). On kabîle, Ýsrail; ikisi de, Yuda Krallýðýna baðlanýr. Önce Ýsrail Krallýðý, Asurlular tarafýndan M.Ö. 721'de; sonra da Yuda Babilliler tarafýndan M.Ö. 586'da yýkýlýr. Mâbed tahrib edilir ve Yahûdiler, Babil'e sürgün edilir. Sürgünde Yahûdi halký, Ezra'nýn çevresinde birleþir ve M.Ö. 538'de Kudüs'e döner. Mâbed, M.Ö. 520'den sonra yeniden onarýlýr (bkz. Daniel, Ezra, Ester).

Yahûdi Mukaddes Kitabý, önceki peygamberler kadar, sonraki küçük peygamberlere de yer verir. Bâbil Sürgünü döneminde Ýþa Yeremiya (Yeremya) gibi peygamberler gelmiþtir. Ýlya-Mesih'ten önceki peygamber, Malaki'dir.

Yahûdi tarihinde Kudüs, Ýskender'den sonra Aâidler, Selefikîlerin eline geçti. Mâbed (Tapýnak), M.Ö.168'de yaðma edildi. Makkabî'ler, yeniden hâkimiyeti saðladýlarsa da, M.Ö. 63'de baþlayan Roma esâreti dönemi, M.S. 70'de Roma'ly komutan Titus'un Kudüs'ü ve bu arada Mâbed'i de yakýp-yýkmasýyla sonuçlandı. Yahudiler, dünyanın her tarafýna daðýldýlar. Mâbed'den arta kalan Duvarý (Aðlama Duvarý) yüzyýllarca onlarda millî ve dinî þuûru ayakta tutmuþtur. Mesih inancýnýn verdiði ümit, onlarda bu þuûr devamlý varlýðýný sürdürmesini temîn etmiþtir.

Kur'ân-ý Kerîm'e Göre Yahudilik

Kur'an'da, Yahudilikten bahsedilen âyetlerin sayýsý oldukça fazladýr. Onlardan "Ben-i Ýsrail", "Yahud" vb. deyimlerle söz edilen âyetler bulunduðu gibi, bir bölümünde bazı peygamberler (Hz. Yakub... gibi) konu edilirken, Yahudilerle ilgili olarak bilgi verilir. Ayrýca Kur'ân'daki "Ehl-i Kitap" deyiminin kapsamýna, onlar da girerler.

Kur'ân'da, Yahûdiler ile ilgili olarak verilen bilgileri böylece sýnýflandırmak ve sýnýrlamak mümkündür:

- 1- Allah tarafýndan Yahûdilere bahþedilen nimetler.
- 2- Uymakla yükümlü olduklarý dînî hükümler.
- 3- Peygamberler tarafýndan kendilerine getirilen hükümlerle tebliðleri deðiþtirmeleri ve doðru yoldan sapmalarý.
- 4- Allâh'a karþý ahidlerini bozmalarý, verdikleri sözden dönmeleri ve bunu alýþkanlýk hâline getirmeleri.
- 5- Yaptýklarý kötü iþler yüzünden zillet ve meskenete uðramalarý.
- 6- Yeryüzünde fesad çýkarmaya çalıþmalarý.

7- Bazı peygamberler ile sâlih kimselere iftirâ etmeleri veya onları öldürmeleri.

8- Basit menfaatleri uğruna gerçeklere yüz çevirmeleri.

9- Allah'ın, Yahûdilere tavsiyeleri. Yahûdilerin tarihçesiyle ilgili olarak Kur'an'da, Hz. Musâ'ya kadar olan dönem hakkında yer alan bilgiler bu şekilde özetlenebilir:

Hız. Ýbrahim, Ulu Allah'ın seçkin kıldýđý peygamberlerden biridir (Alu Ýmrân, 33-34; Meryem, 58-59). O, ne Yahûdi ve ne de Hýristiyan'dýr. O, mübriklerden de değildir. Allah'ý "bir" tanıyan gerçek müslümanlardandır (Alu Ýmrân, 67, 95; Meryem, 43, 47). Allah, onu dost edinmiştir (Nisâ, 125). O çok içli, yumuşak huylu, konuksever ve kendini Allah'a adamış, dosdoğru bir kimsedir (Hûd 75; Tevbe,114; Meryem, 41; Buhârî, Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, IX,107). O, görevini tam olarak yapan (Bakara, 124) ve kendisine suhuf verilen (A'lâ, 19) bir peygamberdir. Ona, göklerin ve yerin sırları, yakînî bilgi bahpedilmiştir. Bununla ilgili olarak Kur'an'da şöyle denir: "Biz Ýbrahim'e, yakînen bilenlerden olmasını için, göklerin ve yerin melekutunu böylece gösteriyorduk"(En'âm, 77/75). Hız. Ýbrahim, Allah'dan başka putlara, ay, güneş ve yıldızlara tapınan babası (Âzer) ile kavmine karşı, görmeyen; batan bulan peylere, Peytana tapınılmayacağı anlatmaya çalışır. Kendisinin Ulu Allah'a tapındığını, O'na hiçbir şeyi ortak koyma yontuklarını O'nun yaratıldığını, dolayısıyla o'na ibadet, pükür etmeleri gerektiğini, çünkü O'na döneceklerini bildirir. Onlar, hatı dâvete uymadılar. Ona, babalarının da böyle bulduklarını söylediler (En'âm, 74-80; Enbiyâ, 58-67; Sâffât, 85-95; Meryem, 44; Ankebût, 17; Puarâ, 70-82). Hız. Ýbrahim, düpmanın putlar; dostunun da âlemlerin Rabb'i olduğunu belirterek şöyle diyor: "Beni yediren de, içiren de O'dur. Hasta olduğumda bana O pîfâ verir. Beni öldürecek, sonra da diriltecek O'dur. Âhiret gününde yanılmalarını bana bağıplamasını umduğum O'dur" (Puarâ, 26/79-82). Hız. Ýbrahim, görevini yapmış, tebliğde bulunmuştur. O atarlar, fakat Ulu Allah onu ateşten kurtarır (Ankebût, 24; Enbiyâ, 70; Sâffât, 93).

Kur'an-ı Kerîm, Hız. Ýbrahim ile ilgili olarak verdiği kıssalarda insanlara, Allah ve âhiret inancı konusunda yol göstermekte, ibret vermekte ve onları düpünmeye dâvet etmektedir (bkz. Bakara, 260; En'âm, 76-79; Sâffât, 85-94).

Allah Teâlâ, Hız. Ýbrahim'i ve onun soyundan gelenleri peygamber kıldı. Onlara iyi işler işlemelerini, namaz kılmalarını, zekât vermelerini emretti (Enbiyâ, 73). Hız. Ýbrahim, Allah'dan, iyilerden olacak bir çocuk istedi (Sâffât,100-101). Allah da ona ihtiyarlığında Ýsmail ve Ýshâk'ı verdi (Ýbrahim, 39).

Ýsmail çocukken babası, rüyasında onu kurban ettiğini gördü ve bunu ona açtı. Ýsmail, babasına emrolunduğu şeyi yapmasını sabredenlerden olacağını söyledi. Böylece Hız. Ýbrahim, oğlunu kurban etmek için yanına üzere yatırdı. Ulu Allah, rüyasındaki emri bağılıklar sebebiyle bir kurban gönderdi (Sâffât, 102-107). Hız. Ýsmail doğru, uysal, sabırlı, sözünde sâdık bir kimse olarak C. aracılarıyla kendisine vahyedilen, Allah'ın bir peygamberidir; çevresine zekâtı, namazı emretmiştir (Sâffât,101; Meryem, 54-55; Enbiyâ, 85; Sâd, 48; Bakara, 156; Âlu Ýmran, 84).

Hız. Ýshâk da doğru, sâlih, mübârek kılınmış, hidâyete erdirilmiş, âhiret yurdunu düpünen, gönülden Allah'a bađı bir peygamberdir (En'am, 84; Sâffât, 113; Sâd, 45-47). Ýshâk, annesi çok yapıırken Allah'ın bir lütfu olarak bahpedilmiş ve annesi bu olaya çok sevinmiştir (Zâriyât, 29-30; Hd, 72-73; Meryem, 49; Sâffât 112). Hız. Ýshak da, Hız. Ýbrahim ve Hız. Ýsmail gibi, kendisine vahyolunan peygamberlerden olmuştur (Nisâ, 163; Hd, 71).

Hız.Yakûb, Hız.Ýshâk'ın ardından müjdelenen, kendisine vahiy indirilen peygamberlerden, dinde kuvvetli, hâlis, sâlih, sabırlı, hidâyete erdirilmiş bir kimse idi (Bakara, 136; Âlu Ýmran, 84; Nisâ,163; Hûd, 71). Hız. Yakûb'un en sevgili oğlu Hız. Yusuf; ihlâslı, ilim ve hikmet sahibi, güzel bir yaratılışa sahip, Rüya tâbirini bilen, kendisine vahiy gelen peygamberlerdendi (Yûsuf, 4-8,15, 21-24; En'âm, 84; Mü'min, 34).

Hız. Yusuf, çocukluğunda bir gün babasına, "rüyamda on bir yıldız, güneş ve ay'ın sona secde ettiklerini gördüm" der (Yûsuf,12). rüyâyı dinleyen babası ona, bunu kardeşlerine anlatmamasını söyler (Yûsuf, 5). Ayrıca Hız. Yakub, ona, Allah tarafından seçileceğini, kendisine rüyâ tâbiri öğretilceğini, daha öncekilere olduğu gibi, Allah'ın hem ona, hem Yakub âilesine nîmetini tamamlayacağını söyler (Yûsuf, 6). Kardeşleri, rüyâsında gördüğü gibi, Yûsuf'u kıskanırlar. Onu, ortadan kaldırmayı plânlarla iknâ ederek onu yanlarında götürür ve kuyuya atarlar. Onu bir kurdun yediğini söyleyip, kanlı gömleğini babalarına gösterirler. E. yolcu kafilesi, Yusuf'u kuyudan çıkarıp beraberlerinde Mısır'a götürerek bir vezîre satarlar. Vezirin karısı, Yusuf'a âşık olur ve kendisine sahip olmasını ister. Yusuf reddedince de kadın, ona iftirâ eder ve Yusuf zindana atılır. Zindanda, rüyâ tâbir eder. M. Melîki, bir rüyâ görür. Bu rüyâyı, kimse tâbir edemez. Yusuf'un iki hapishane arkadaşı, onu Melîke tavsiye ederler. Melîkin rüyâsı yorumlayan Yusuf, saraya alınıyor ve Mısır hazinesine memur yapılır. Bir süre sonra, zahîre almak üzere Mısır'a gelen kardeşleri onun huzûruna çıkarlar. Yusuf, kardeşlerini tanıyor, bir vesileyle ailesini Mısır'a getirir. Ýsrail oğulları, böylece Mısır'a yerleşirler (7-100).

Hız. Yusuf zamanında Mısır'a yerleşmiş olan Ýsrailoğulları, daha sonra Firavun'un zulmüne uğrayarak, uzun bir esâret hayatı yaşamaya başlarlar. Onları bu sıkıntıdan Hız. Musa kurtarır.

Tevrât'a Göre Hız. Musa

Yusuf'un ölümünden sonra Mısır'da Yahûdiler çoğalmaya başlayınca, yeni Firavun, Yusuf'un hizmetlerini unutup bundan endişelendi. İlerde ülkelerine gidecek bir saldırıya düpmanla işbirliği yapmaları endişesiyle onlara eziyet etmeye başladı. Bu onları çoğalmalarını önlemek için, her doğan erkek çocuğun öldürülmesini emretti. Musa, işte böyle bir zamanda doğdu. Anne

ancak üç ay gizleyebildi. Sonra onu ziftlenmiş bir sepete koyarak ýrmađa býraktý. Nil kýýýsýndaki sazlýklara býraktýđý sepetin d Musa'nýn kýz kardeđi Meryem gözlüyordu. Nil'de yýkanmakta olan Firavun'un kýzý, onu buldu ve bir Ýbrânî çocuđu olduđunu an acýdý. Meryem, çocuđu emzirmesi için bir Ýbrânî kadýn çađýrabileceđini söyledi. Firavun'un kýzýnýn kabul etmesi üzerine gidip Çocuk ona verildi ve "sulardan çekilmiđ" anlamýna gelen "Mođe" (Musa) adý verildi (Hurûc Çýkýb, I/8-22; II/1-7). Musa, gençlik yýllarýnda Yahûdilerin yanýna gider, þikâyetlerini dinlerdi. Yine bir gidipinde, Mýsýrlýlardan birinin, bir Yahûdiyi dövüdüđünü gördü koruyarak Mýsýrlýýý öldürdü. Olayýn duyulması üzerine Musa, Midyan'a kaçý. Orada Midyan kâhininin kýzýyla evlendi. Kâhinin otlatýrken, Tanrý'nýn meleđi, Horeb'de bir çaly ortasýnda, ateđ alevinde ona göründü. Yanan çalynýn ateđi bir türlü bitmek bilmiy merak edip geri dönen Musa'yý çalynýn ortasýndan Allah çađýp böyle dedi: "... Ben, babanýn Allah'ý, Ýbrahim'in Allah'ý, Ýshâk Yakub'un Allah'ýým. Ve Musa yüzünü örttü; çünkü Allah'a bakmaya korkuyordu. Ve Rab dedi: Gerçekten Mýsýr'da olan kavmini sýkýntýsýný gördüm... Onlarýn feryâdýný íþittim; çünkü onlarýn acýlarýný bilirjm... Ve þimdi gel ve benim kavmimi, Ýsrailođullary için seni Firavun'a göndereyim" (Hurûc-Çýkýb, III/1-13).

Böylece Musa, Yahûdileri Mýsýr'dan çýkarmak üzere görevlendirilmiđ oldu. Kardeđi Hârun da ona yardýmcý olarak verildi. Bu göre yerine getirmek üzere Musa Mýsýr'a geri döndü. Kavmini Mýsýr'dan çýkarýp Ken'an diyarýna götürmek istediđini, bunun Allah'ýn olduđunu söyleyince Firavun, "Allah kimdir ki, ben ona itaat edeyim" diyerek onlarý saraydan kovdu. Ýkisi arasýnda mücâdele bađladı. Ýþ, mucize göstermeye kadar vardý. Firavun, bütün sihirbazlarý topladı. Onlar da bütün hünerlerini ortaya koydular. M asâ'sý (deđneđi) kocaman bir yýlan olup, onlarýn bütün sihirlerini yuttu. Bütün bunlara rađmen Firavun, Ýsrailođullarýnýn Mýsýr'd izin vermedi. Bunun üzerine Rab Yahve, "Mýsýrlýlara belâ vereceđini, insandan hayvana kadar bütün ilk dođanlarý öldüreceđini" Allah, Musa aracýlýđýyla Mýsýr topraklarýna "on felâket" verdi. Firavun, bu iþlerin olduđunu görünce onlarýn Mýsýr'dan çýkmalara

Ýsrail ođullarý, Kýzýldeniz'e dođru yola çýktýlar. Ancak Firavun, kararýndan piþman olarak onlarýn peþlerine düptü. Kýzýldeniz'e Musa elini denize uzattý, sular yarıldý, Ýsrail ođullarý geçti. Sonra Musa tekrar elini uzattý, sular eski halini uldý ve Firavun ile ordusu bođuldu (Hurûc Çýkýb, VII/9-12; XII/21-31).